

Ірина Петрюк, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри загальної та соціальної педагогіки
Чернівецького національного університету

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО СПЕЦІАЛІСТА З СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК ПОКАЗНИК ЯКОСТІ ЙОГО ПІДГОТОВКИ У ВНЗ

Розкрито сутність поняття “конкурентоспроможність соціального педагога”, обґрунтована важливість її формування як показника якості підготовки спеціаліста в системі вищої освіти, визначені шляхи формування конкурентоспроможності через підвищення рівня управління якістю вищої професійної освіти.

Постановка проблеми. Суспільні зміни, що відбуваються в Україні, зумовлюють створення адекватних їм соціально-педагогічних умов і, тим самим, спричиняють необхідність осмисленого реформування, творчого проектування і втілення нової моделі вищої освіти.

Питання модернізації національної вищої освіти активно обговорюються як в урядових колах, науково-дослідних та академічних закладах, так і у ЗМІ. Можна констатувати, що у справі реформування вищої школи держава робить відповідні кроки щодо наближення до вимог Болонської декларації, підвищення стану та якості підготовки фахівців.

Останнім часом посилюється інтерес громадськості до фахівців з соціальної та соціально-педагогічної роботи, що активізувало наукові дискусії про якість освіти і особливості управління процесом їх підготовки. Соціальні педагоги – це представники порівняно нової в Україні спеціальності, які, відповідно до кваліфікаційної характеристики, повинні надавати допомогу та підтримку дітям і молоді, виступають посередниками між особистістю та організацією, сім'єю, спеціалістами різних соціальних служб, відомств та адміністративних органів [6, 199].

Вивчення кон'юнктури на ринку праці у західному регіоні нашої країни дає підстави стверджувати, що соціальні служби різного типу власності, заклади освіти та охорони здоров'я, безперечно, потребують компетентних спеціалістів, однак необхідно констатувати, що попит на них протягом останніх 3-х років становив лише 65% – 72% від пропозиції. Отже, випускники ВНЗ змушені конкурувати за робочі місця, виконуючи роль продавців знань і професійних навичок. Оскільки в Україні прогнозують подальше переважання пропозиції

даних фахівців над їх попитом, постає питання про формування ВНЗ конкурентоспроможності спеціалістів з соціальної педагогіки як провідного показника якості їх професійної підготовки.

Аналіз досліджень і публікацій. В останні роки дуже багато дослідників вивчають теорію і практику управління якістю освіти у вищій школі України та за кордоном. Ними розкрито сутність, критерії й показники якості освіти висловлено цікаві пропозиції щодо її забезпечення в університетському навчанні, створення системи забезпечення якості освіти (Т. Алексеєнко, Н. Борисова, В. Сушанко, Н. Сумцова, В. Єдронова, Д. Чернилевський, О. Леванцова) [1–5, 7–9]. У наукових працях цих та інших вчених проаналізовані складові елементи системи якості освіти – організацію навчального процесу, контроль якості освіти, удосконалення педагогічної майстерності, заходи з управління і матеріально-технічну базу. Вирішальним фактором якості освіти автори називають підвищення ефективності процесу навчання шляхом застосування активних форм і методів, комп'ютеризації освітнього процесу і організації самостійної роботи студентів (Н. Сумцова, В. Єдронова, Т. Алексеєнко, В. Сушанко та ін) [1, 7, 8].

Щодо управління якістю освіти, то багато пропонованих технологій базується на відомих принципах тотального управління якістю (Total Quality Management – TQM) і включає планування якості, встановлення зв'язків якості, контроль якості, підвищення якості (Т. Алексеєнко, Д. Чернилевський, О. Леванцова) [1, 8].

Поняття конкурентоспроможності спеціаліста у вітчизняній педагогіці недостатньо розроблене. Російські педагоги (Д. Чернилевський, Н. Борисова) пояснюють його на основі економічних термінів, зокрема Д. Чернилевський, користується такою дефініцією: “конкурентоспроможність

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО СПЕЦІАЛІСТА З СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК ПОКАЗНИК ЯКОСТІ ЙОГО ПІДГОТОВКИ У ВНЗ

товару – це відносна і узагальнена характеристика товару, яка виражає його вигідні відмінності від товару-конкурента за ступенем задоволення попиту і за затратами на його задоволення” [9, 307]. На думку автора, параметри конкурентоспроможності як важливої характеристики спеціаліста виводяться з технічних, економічних і соціально-організаційних елементів конкурентоспроможності будь-якого товару.

Самостійних досліджень, що стосуються конкурентоспроможності соціальних педагогів на українському ринку праці та особливостей формування цієї якості у студентів даної спеціальності протягом навчання у ВНЗ, поки що немає.

Мета статті полягає у визначенні сутності та шляхів формування конкурентоспроможності соціальних педагогів у системі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Підготовка соціальних педагогів у системі української вищої освіти відбувається в контексті ринкових перетворень, тому стає можливим і необхідним застосовувати щодо неї деякі економічні категорії, такі, як “ринок”, “товар”, “попит”, “пропозиція”, “конкуренція”, “конкурентоспроможність”, “маркетинг”.

Оскільки випускник – це головний продукт діяльності ВНЗ, хоча добре відомо, що він не єдиний, то якість і конкурентоспроможність випускника є важливим критерієм оцінки діяльності навчального закладу [9, 304 – 305]. Кількість ВНЗ, що надають освітні послуги з соціальної педагогіки та є виробниками навчально-методичного і науково-педагогічного товару (бакалаврів та спеціалістів з даного профілю), достатньо велика. Тому вони повинні вести конкурентну боротьбу за своїх споживачів – абітурієнтів і студентів, а в процесі навчання і фахової підготовки якісно готувати їх до конкуренції за робочі місця. Тут уже покупцями виступають роботодавці (держава, соціальні служби, приватні організації і фірми). Вони, як і студенти, здійснюють потужний вплив на політику ВНЗ – виробників освітніх послуг.

Доводиться констатувати, що динаміка попиту на ринку праці на соціальних педагогів у західному регіоні України суперечить їх підготовці, яка традиційно сформувалась протягом останніх 10 років, та номенклатурі спеціальностей і спеціалізацій. Останнє виявляється, зокрема, в тому, що студенти хочуть вивчати додаткові цикли дисциплін, набути додаткових умінь. Їх інтереси зміщуються в область соціології, психології, медицини, економіки, менеджменту, юриспруденції. Витоки

цих інтересів зрозумілі – часто соціальним педагогам доводиться виконувати посередницьку, консультативну, реабілітаційну, профілактичну, захисну, інспективну, управлінську функції, які вимагають фундаментальних знань у названих галузях науки [6, 191 – 199]. Представниками різних соціальних служб неодноразово висловлювались побажання щодо поєднання випускниками, яких вони беруть на роботу, кількох спеціальностей чи спеціалізацій, наприклад: соціальної педагогіки і соціальної роботи, соціальної педагогіки і практичної психології, менеджменту, медичної підготовки та ін. Зрозуміло, що така додаткова підготовка (часто з додатковою оплатою) погано суміщається з жорстко регламентованим навчальним графіком традиційної системи навчання.

Однак у боротьбі за виживання вітчизняні ВНЗ змушені застосовувати маркетинг як ефективний засіб, успішно випробуваний навчальними закладами розвинених зарубіжних країн. Маркетинговий підхід передбачає прогнозування, управління і задоволення попиту на спеціалістів, послуги та ідеї засобом обміну [9, 307]. Для навчальних закладів, які готують соціальних педагогів, маркетинговий підхід до організації власної діяльності означає необхідність пошуку і реалізації технологій, які б забезпечили майбутньому спеціалістові комфортне існування з точки зору особистісних і суспільних цілей розвитку. Це можливо, якщо в освітньому процесі буде свідомо розвиватися комплексна особистісна потреба в оптимальному поєднанні вузького професіоналізму і універсальності. Саме таке поєднання може забезпечити особистості і майбутньому спеціалістові конкурентоспроможність на ринку праці, а ВНЗ – конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг.

Виходячи з економічного визначення конкурентоспроможності товару, ми розуміємо конкурентоспроможність спеціаліста як узагальнену професійно-особистісну характеристику фахівця, яка вигідно відрізняє його від фахівців-конкурентів за ступенем задоволення потреб роботодавців і за затратами на їх задоволення. Комплекс конкурентоспроможності спеціаліста, за Д. Чернишевським, складається з трьох груп елементів – технічних, економічних і соціально-організаційних [9, 308]. Якщо розглянути ці елементи стосовно майбутнього спеціаліста – соціального педагога, то отримаємо наступні параметри:

- технічні: спеціальність і спеціалізація, обсяг засвоєної програми в годинах, дисциплінах, модулях, рівень підготовки, відповідність

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО СПЕЦІАЛІСТА З СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК ПОКАЗНИК ЯКОСТІ ЙОГО ПІДГОТОВКИ У ВНЗ

стандартам або їх перевищення, сфери використання, сертифікат про освіту та ін.;

- економічні: затрати на підготовку спеціаліста з урахуванням всіх витрат;

- соціально-організаційні: врахування соціальної структури споживачів (самих випускників і роботодавців), національних і регіональних особливостей в організації підготовки, працевлаштування й реклами майбутніх спеціалістів.

Досліджуючи поняття конкурентоспроможності майбутнього соціального педагога, необхідно дати відповідь на питання: які ж здібності, характеристики, якості, знання і уміння гарантують його конкурентоспроможність. Ряд дослідників цих проблем вважають, що для цього ВНЗ разом з роботодавцями повинні мати узагальнену модель конкурентоспроможного спеціаліста, на основі якої кожний рівень освіти (молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст) проектував би свою підмодель [1, 2, 9]. На нашу думку, структура базової моделі конкурентоспроможного соціального педагога повинна мати таку логіку: професійні якості, особистісні якості, основи професійної культури і етики. Розглянемо детальніше кожний з компонентів.

Комплекс професійних якостей спеціаліста цього напрямку включає насамперед здатність до розв'язання наступних професійних, соціально-виробничих та соціально-побутових завдань [3, 10]:

- знаходження способів контакту з дітьми і дорослими;

- вибір способів проведення консультування, орієнтація на вікові особливості клієнтів, ступінь їх адаптованості в суспільстві;

- цілеспрямована та планомірна діяльність з колективом школярів та вихованців різних загальноосвітніх і спеціальних закладів;

- детальне вивчення особистості, виявлення позитивних і негативних сторін її розвитку, проявів дезадаптації, розпізнавання причин недоліків або відхилень у поведінці індивіда з метою їх усунення;

- визначення завдань, форм, способів розв'язання особистісних та соціальних проблем, застосування технологій соціального захисту і соціальної допомоги, реалізації прав і свобод особистості вихованця, використання законів та правових актів з метою надання допомоги, а також підтримки дітей, їхнього захисту;

- подолання негативних явищ у мікросоціумі, ослаблення антисоціальних впливів на дітей та підлітків, вироблення механізмів протидії віктимогенним чинникам;

- виявлення житлово-побутових проблем вразливих категорій населення та дезадаптованих дітей, підлітків, молоді;

- творчий аналіз теорії і практики, критична переробка різних напрямів у соціально-педагогічній та психологічній науках, їх врахування при розробці моделей, алгоритмів і технологій соціально-педагогічної діяльності.

Щоб розв'язувати окреслені завдання, студенти повинні знати: основи соціальної політики держави й соціально-правового захисту дитинства: правові акти, які регулюють підтримку сім'ї і захист дитинства, захист інвалідів, обдарованих дітей, основні підходи до розробки і реалізації соціально-психолого-педагогічних програм соціалізації дітей, технології, форми і методи соціально-педагогічної взаємодії з сім'ями, основи аналізу і проектування соціально-педагогічної роботи, основні напрямки і проблеми функціонування опікунсько-виховних установ в Україні та розвинених країнах Заходу, основи психосоматичного здоров'я і здорового способу життя, необхідні у процесі життєдіяльності, навчання, роботи, сімейному вихованні, соціально-психологічну та педагогічну концепції кризових станів особистості, їх типологію, форми прояву, етапи, особливості протікання, конструктивні та деструктивні стратегії розв'язання життєвих криз.

Крім теоретичних знань, соціальні педагоги повинні володіти уміннями виявляти інтереси й потреби дітей та підлітків, створювати умови для розвитку їх талантів, здійснювати корекцію різних видів девіацій, надавати консультативну допомогу школярам і їх сім'ям, організовувати групову, тренінгову, терапевтичну роботу з неповнолітніми, проводити профілактичну, виховну, корекційну та реабілітаційну роботу з представниками різних вікових і соціальних груп, попереджувати формування дисгармонійних стосунків школярів з навколишніми.

Враховуючи майбутнє професійне спрямування, соціальний педагог повинен оволодіти прикладними методиками соціально-педагогічної роботи з різними віковими категоріями школярів; засвоїти основи опікунської педагогіки, управлінської діяльності в системі освіти; набути навичок встановлення контакту та налагодження професійного спілкування, виховної, профілактичної, реабілітаційної та корекційної роботи.

Вагому частку у змісті підготовки спеціаліста займають спецкурси, спецсемінари та тренінги, які передбачають оволодіння технологіями і методиками проведення тренінгів, а також апробацію знань, умінь і навичок стосовно

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО СПЕЦІАЛІСТА З СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК ПОКАЗНИК ЯКОСТІ ЙОГО ПІДГОТОВКИ У ВНЗ

тренінгу як групової форми соціальної роботи; засвоєння методологічних підходів до навчання педагогів-тренерів і підлітків-лідерів; сприяють формуванню фахових навичок соціального педагога в галузі самоменеджменту, лідерського стилю поведінки, успішних комунікацій.

Особистісні якості як друга складова базової моделі конкурентоспроможності спеціаліста діляться на три види: психологічні – емпатія, емоційна стабільність, автентичність, відкритість, терпимість, розвинена інтуїція, оптимізм, стресостійкість, розвиненість сприйняття; мислительні – аналітичність, рефлексивність, швидкість реакції, креативність, спостережливість, критичність мислення, цілісність мислення; поведінкові – комунікабельність, ініціативність, підприємливість, здатність до імпровізації, здатність до релаксації, здатність іти на ризик, здатність керувати і підкорятися, відповідальність [3, 5].

Третя група параметрів базової моделі конкурентоспроможності соціального педагога стосується його професійної культури і етики. До них, на нашу думку, слід віднести цінності і ціннісні орієнтації, традиції, норми, досвід розв'язання загальнолюдських і професійних проблем.

Конкурентоспроможна професійна компетентність соціального педагога – випускника ВНЗ може бути досягнута за умови суттєвих перетворень у системі вищої професійної школи. Оскільки зараз вона переживає значні труднощі – поруч зі складностями бюджетного фінансування і недостатнім рівнем уваги з боку держави дають про себе знати недоліки самих механізмів управління якістю освіти, які не спрацьовують через загострення суперечностей між новизною в управлінні навчальним закладом та значним відставанням в організації і якості навчального процесу, між вимогами до підготовки конкурентоспроможних спеціалістів та підготовленістю відповідних педагогічних кадрів до її здійснення, між готовністю професорсько-викладацького складу до творчої науково-педагогічної діяльності та відсутністю умов для реалізації свого потенціалу [9, 314].

Щоб виправити таке становище, необхідно не просто удосконалювати управління, а докорінно його перетворювати так, щоб воно мало випереджувальний характер порівняно з реальними процесами. Світова практика нагромадила значний досвід управління системою забезпечення якості у науково-освітній діяльності, який може бути творчо використаний вітчизняними ВНЗ [1, 6]. Загальні принципи такого управління включають: орієнтацію у

підготовці фахівців на замовника, споживача, провідну роль керівництва (ректорату, деканату, завідувачів кафедрами, керівників структурних підрозділів), залучення усіх співробітників (професорсько-викладацького складу, навчально-допоміжного, обслуговуючого персоналу), профорієнтаційну роботу (прийом до університету, поетапне навчання з першого до п'ятого курсу, післяуніверситетську підготовку), системний підхід до управління, який передбачає аналіз усіх аспектів освітньої діяльності, постійне поліпшення, удосконалення науково-освітньої діяльності, спрямоване на усунення невідповідності реального стану справ встановленим вимогам, підхід до прийняття рішень на основі фактів, вивчення реального стану справ, взаємовигідні стосунки з усіма учасниками і споживачами освітніх програм.

Висновки. Сталий розвиток суспільства прямо залежить від якості підготовки фахівців для різних галузей економіки, господарської діяльності та невиробничої сфери. Показником якості університетської підготовки є конкурентоспроможність майбутнього фахівця а її критерієм – професійна компетентність. Найефективнішим шляхом досягнення професійної компетентності та конкурентоспроможності соціальних педагогів є підвищення якості фахової підготовки з цього профілю, що є можливим за умови створення цілісної системи управління якістю вищої освіти, базованої на законах менеджменту і маркетингу з урахуванням сучасних вимог у світлі нових відносин ВНЗ, які готують спеціалістів з соціальної педагогіки, з усіма сферами соціального життя.

Перспективи подальших розвідок бачимо у дослідженні рівня ефективності та особливостей управління якістю професійної освіти соціальних педагогів в умовах нових технологій навчання у ВНЗ.

1. Алексеев Т. *Управление качеством подготовки фаховців в университетах России* // Научный вестник Чернивецкого университета. Педагогика та психология. – Чернівці: Рута, 2006. – Вип. 284. – С. 3 – 10.

2. Борисова Н.В. *Конкурентоспособность будущего специалиста как показатель качества и гуманистической направленности вузовской подготовки*. – Набережные Челны, 1996.

3. *Кваліфікаційна характеристика фахівця за спеціальністю "Соціальна педагогіка"*. – ЧНУ, 2002. – 15 с.

4. Нұсұдин В.Н., Кадамцева Г.Г. *Стратегическое управление качеством образования* // Высшее образование сегодня. – 2003. – №4. – С. 6 – 13.

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ВИЩІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

5. Нурждин В.Н., Кадамцева Г.Г. Стратегическое управление качеством образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С. 2 – 10.
6. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів/ За ред. Капської А.Й., Пінчук І.М., Толстоухової С.В. – К., 2000. – 260 с.
7. Сумцова Н.В., Едронova В.Н., Обеспечение качества образования: пути повышения эффективности учебного процесса // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С.14 – 16.
8. Сушанко В.В., Алексеев Т.А. Актуальні проблеми інтелектуалізації професійної діяльності педагога вищої школи: Навчально-монографічний посібник. – Чернівці: Рута. 2003. – 80 с.
9. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с.

Ірина Сусліна, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ВИЩІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

У статті сформульовано важливі завдання удосконалення системи вищої педагогічної освіти України з метою розв'язання проблеми соціальної відповідальності.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що рівень розвитку освіти визначає основні тенденції економічного, політичного та культурного прогресу нації, однак теоретично обґрунтовано та практично доведено, що формування освітнього простору в свою чергу безпосередньо залежить від соціальних явищ, що відбуваються у суспільстві. Таким чином, аналіз соціальних процесів у суспільстві, веде до глибшого розуміння сутності змін безпосередньо в освітній сфері та надає можливість формулювання нагальних проблем соціальної відповідальності освіти взагалі і педагогічної зокрема.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми освіти вчителів знаходять широке висвітлення у сучасних науково-педагогічних дослідженнях (І.М. Богданова, Е.Е. Карпова, Н.В. Кічук, Л.В. Кондрашова, З.Н. Курлянд, А.Ф. Ліненко, Г.О. Нагорна, С.О. Скидан, Р.І. Хмелюк, О.С. Цокур та ін.). Особливо цінними є проєктуючі і прогностичні дослідження, що стосуються таких важливих проблем, як планування потреби в учительських кадрах, відбір кандидатів на здобуття професії вчителя, розробка моделі педагогічної освіти, умови праці і життя вчителів, педагогічне новаторство, свідомість і професійна задоволеність та їх функції у ставленні вчителів до своїх завдань і предмета освіти.

Важливе місце в контексті означених проблем займає професійна підготовка майбутнього вчителя іноземної мови, зумовлена модернізацією вітчизняної системи педагогічної освіти,

можливість виходу її на міжнародний рівень, розповсюдженням мережі телекомунікацій, персональних комп'ютерів, користуванням мережі Інтернет (О.Б. Бігич, М.В. Вергасов, А.І. Єрьомкін, М.Г. Гарпунова, С.В. Князян, Л.О. Михайлова, О.В. Радомська, Н.К. Складенко та ін.). Саме ці фактори вимагають підготовки творчої особистості вчителя іноземної мови з іміджем професіонала інноваційного типу [1].

Аналіз літературних джерел засвідчує, що підвищення якості підготовки майбутнього педагога іноземної мови, формування його готовності до іншомовної діяльності залежить не тільки від вияву нових засобів і підходів до визначення мети та змісту педагогічної освіти, а й від суттєвої перебудови вже існуючих організаційно-дидактичних умов навчально-виховного процесу вищої педагогічної школи. Крім того, розв'язання означеної проблеми є одним із конкретних шляхів забезпечення кваліфікованими кадрами середніх навчальних закладів конкретних регіонів.

Теоретичне обґрунтування та практична розробка системи професійної підготовки вчителів у вищих педагогічних закладах, зміст діяльності яких визначається умовами соціально-економічного розвитку, формуванням ринку праці в регіоні, а також особистими запитам суб'єктів навчання, є актуальним завданням сучасної науки, що потребує нагального розв'язання.

Мета статті – простежити проблеми соціальної відповідальності в освітній галузі України.